

ТЕМАТИЧНА СПРЯМОВАНІСТЬ КІНОЗАГОЛОВКІВ УКРАЇНСЬКИХ ФІЛЬМІВ ХХІ СТ.

THEMATIC ORIENTATION OF THE TITLES IN UKRAINIAN FILMS OF THE 21ST CENTURY

Притула С.С.,

orcid.org/0009-0002-7481-5600

аспірант кафедри української мови

Київського університету імені Бориса Грінченка

Статтю присвячено тематичній спрямованості заголовків українських ігрових фільмів ХХІ століття, дібраних на українському онлайн-ресурсі з базою даних про кіно DzygaMDB. Досліджено й узагальнено підходи до тематичної організації заголовків суміжних галузей культури, мистецтва та засобів масової інформації. Схарактеризовано первинні функції заголовків кіномистецького продукту.

На підставі семантики найменувань фільмів виокремлено основні тематичні групи та підгрупи заголовків українського художнього кіно: абстрактно-ціннісну, соціальну, діяльнісну, матеріальну, вітонімну, просторову, темпоральну, комплексну та числову.

Результат дослідження демонструє, що найчастотнішими тематичними групами заголовків є абстрактно-ціннісна (18,7 %), до якої належать заголовки-почуття, стани, емоції, найменування, що виражають абстрактні ідеї та поняття, і заголовки-продукти творчості людини; соціальна (17,4 %), репрезентована найменуваннями професій і видів діяльності людини та заголовками, у яких розкриті соціальні ролі, титули чи статуси; і діяльнісна (16,3 %), у межах якої виокремлено заголовки, що позначають дію або процес, і назви, які відображають стан, зміну стану чи спосіб дії.

Окреслені тематичні групи заголовків віддзеркалюють домінування в національному кінематографі тем, пов'язаних із людськими почуттями та емоціями, демонструють важливість соціальної ідентичності та активну діяльність індивіда в межах сюжету. Натомість найменш поширеними тематичними групами є комплексна (4,5 %) і числова (3 %), що вказує на обмежене використання експериментальних або комбінованих номінацій. Запропонована класифікація засвідчує різномірну семантичну насиченість українських кінозаголовків, їхню здатність відображати сучасну культурну парадигму та взаємодію художнього і прагматичного чинників у процесі номінації кінотвору.

Ключові слова: кінозаголовок, семантика кінозаголовка, тематична група, типологія заголовків, контекст.

The article explores the thematic orientation of titles of Ukrainian feature-length films of the 21st century, selected from the Ukrainian online film database DzygaMDB. The study analyses and generalises approaches to the thematic organization of titles in related fields of culture, art and the media. The main functions of the film title as an element of the semiotic structure of the film text are characterized.

Based on the semantics of film titles, the research identifies the main thematic groups and subgroups of Ukrainian film titles: abstract-valued, social, action-oriented, material, vitonymic, spatial, temporal, mixed, and numerical.

The results of the study demonstrate that the most frequent thematic groups are abstract-valued (18.7%) titles, which include titles expressing feelings, states, emotions, abstract ideas and concepts, and titles that represent human activity; social titles (17.3%), represented by the names of professions and types of human activity and titles that reveal social roles, titles or statuses; and action-oriented titles (16.3%), represented by the themes of titles that denote an action or process and titles that reflect phase, change of phase or method of action. The outlined thematic groups of titles reflect the dominance of topics related to human feelings and emotions, the importance of social identity, and the active engagement of the individual within the plot in the Ukrainian cinematography.

Conversely, the least represented groups are mixed (4.5%) and numerical (2.9%), suggesting a limited use of experimental or hybrid naming models. The proposed classification reveals the semantic richness and cultural significance of Ukrainian film titles, emphasizing their ability to reflect modern cultural paradigms and to integrate artistic and pragmatic dimensions within cinematic naming practices.

Key words: film title, semantics of film titles, thematics, thematic group, typology of titles, context.

Постановка проблеми. У заголовках сучасного українського кінематографу поєднані естетичні маркери національної культури, авторський наративний стиль та сучасні маркетингові стратегії найменування. Відтак кінозаголовок постає важливим елементом семіотичної системи кінематографу, який акумулює художньо-естетичні, культурно-ціннісні та ідеологічні смисли,

віддзеркалює культурні коди епохи та визначає інтерпретаційний вектор сприйняття фільму. За допомогою поєднання художньо-естетичних, лінгвістичних і комерційно-комунікативних чинників, найменування фільму виконує роль своєрідного «семантичного ядра» кінострічки, у якому концентровано провідні теми та концепти сучасного українського кінематографічного простору.

Дослідження тематичної спрямованості кінозаголовків українських фільмів XXI століття важливе з огляду на потребу лінгвістичного осмислення назв фільмів як самостійних одиниць сучасного мовного та культурного простору, адже кінозаголовок функціює не лише як номінативна одиниця, що ідентифікує кінопродукт, а і як семантично незалежний мікротекст. Оскільки поточні теоретичні напрацювання в цій царині здебільшого зосереджені на дослідженні тематики заголовків ЗМІ, літературних творів та музичних композицій, а кінозаголовки проаналізовані лише епізодично, переважно в перекладацькому аспекті та в контексті маркетингу кінофільмів, існує потреба в системному описі тематичної спрямованості назв українських художніх фільмів XXI ст.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Способи тематичної організації заголовків привертати увагу дослідників із різних сфер мистецтва. Зокрема, тематику заголовків на підставі семантичного аналізу художніх творів висвітлювали Л. Юлдашева [5] та І. Марцінковська [1; 2]. У журналістикознавчих дослідженнях схарактеризовано тематичні групи заголовків медіапублікацій, що засвідчує подібність механізмів тематизації вербальних медіатекстів (І. Савчук, Н. Стрюк [3]). Музикознавча царина представлена працею К. Фізер, яка окреслила тематичні напрями назв новітніх музичних творів, що демонструють широке семантичне поле авторських номінацій у сфері мистецтва [4].

Невирішеною залишається проблема тематичної спрямованості назв українських ігрових фільмів XXI століття, позаяк у вітчизняних та іноземних лінгвістичних студіях це питання не було докладно висвітлене. Варто додати, що зарубіжні дослідники К. В. Бамстед [6], М. Гайдеггер [7] та Г. С. Прендергаст [9] лише частково актуалізували проблему функціонування кінозаголовків у контексті тематичної ідентифікації і маркетингової привабливості фільму, проте український матеріал досі не залучений до системного аналізу в цьому річці.

Постановка завдання. З огляду на поточний стан висвітлення окресленої вище теми, мета статті полягає у всебічному аналізі тематичної спрямованості кінозаголовків українських художніх фільмів XXI століття. Для досягнення цієї мети передбачено розв'язання таких конкретних завдань:

1) систематизувати й узагальнити підходи до тематичного поділу заголовків у суміжних галузях культури і мистецтва;

2) виокремити й описати основні тематичні групи назв українських фільмів XXI ст.;

3) дослідити частотність використання різних груп тематичних моделей кінозаголовків.

Матеріалом дослідження слугували кінозаголовки українських повнометражних і короткометражних фільмів XXI століття, зафіксовані на українському онлайн-ресурсі DzygaMDB.

Виклад основного матеріалу. Проблема тематичної організації заголовків має міждисциплінарний характер, оскільки вони постають предметом дослідження в різних сферах культури та мистецтва; мають спільні основні функції (номінації та ідентифікації твору) і принципи побудови. На думку С. Колструпа, назва твору мистецтва, окрім його ідентифікації, слугує ще й лінгвістичним маркером та індикатором медіамоделі, у якій функціює створений продукт і яка змінюється разом із культурною логікою епохи [8].

У цьому контексті науково цінними є спостереження Г. Прендергаст, яка розглядає кінозаголовки як своєрідний семантичний вузол, що поєднує художнє узагальнення, тематичне маркування та маркетингову привабливість [9]. На її думку, кінозаголовок акумулює творчу і прагматичну природу: він одночасно виконує функцію ідентифікації твору, натякає на його тему, задає жанрову тональність і викликає емоційне очікування в глядача. Назва, на думку дослідниці, може давати уявлення про історію, водночас залишаючи простір для зацікавлення [9], що фактично окреслює її семантичну, експресивну та комунікативну функції.

Диференційовано чотири види кіномистецького продукту, а саме: ігрове (художнє), неігрове, або документальне, анімаційне (мультиплікаційне) та наукове кіно. Згідно з дослідженням С. Колструпа, назви неігрового кіно наближені до новинних заголовків, вони належать до моделі письмової інформації і мають переважно інформативно-deskriptivний характер. Натомість заголовки ігрового та анімаційного кіно створені за принципами редакційної моделі, тобто є структурно коротшими, демонструють більшу образність та символічність, що зближує їх із літературними заголовками [8]. З огляду на специфіку задекларованих у статті завдань, доцільно розглянути поточні спроби тематичної структуризації заголовків в інших видах мистецтва й на основі цих напрацювань та наявного корпусу заголовків художніх фільмів XXI ст., розміщених на онлайн-ресурсі DzygaMDB, представити тематичний поділ кінозаголовків на підставі їхньої семантики.

Проаналізувавши заголовки міжнародного науково-популярного часопису «National Geographic», І. Савчук і Н. Стрюк виокремили п'ять тематичних груп, а саме: наука (science), тварини (animals), подорож (travel), історія (history), культура (culture) [3]. Однак подібний поділ радше розкриває тематичну спрямованість тексту, а не семантику власне заголовка як самостійної одиниці. На матеріалі найменувань художніх творів дослідники виокремлюють групи назв, пов'язаних з антропонімічними, топонімічними, часовими, діяльнісними, предметними та абстрактними темами. Зокрема, Л. Юлдашева диференціювала такі тематичні групи заголовків за семантичним спрямуванням:

- 1) заголовки, що позначають абстрактні поняття та явища;
- 2) назви, до складу яких уходять неживі предмети та речовини;
- 3) заголовки-найменування особи;
- 4) назви творів, які позначають процес чи вид діяльності;
- 5) заголовки, що вказують на місце чи на напрям;
- 6) назви, що містять указівку на час;
- 7) заголовки-позначення атмосферних явищ, тварин, богів та міфологічних істот;
- 8) назви-позначення ситуації [5].

За подібним принципом І. Марцінковська поділяє заголовки поезій С. Жадана, додаючи до поточного тематичного переліку заголовки-найменування тварин; назви, що містять указівку на професію, титул чи вид діяльності, та виокремлює групу заголовків, компонентами яких є імена теологічних персонажів [2].

Подібні принципи диференціації заголовків простежено й у музикознавчих студіях. Зокрема, К. Фізер окреслила тематичний спектр назв новітньої української музики, сформувавши такі образно-символьні тематичні групи:

- 1) заголовки-маркери категорії часу і простору;
- 2) назви, які позначають наукові поняття і терміни;
- 3) заголовки, що містять цифри та числа;
- 4) заголовки-геометричні фігури;
- 5) назви, пов'язані з солярною тематикою [4].

Варто зауважити, що тематична спрямованість кінозаголовків не привертала увагу науковців, а тому в межах опрацьованої теоретичної бази дослідження можна лише опосередковано виокремити деякі тематичні групи, властиві кінозаголовкам. Зокрема, у праці Г. Прендергаст, присвяченій природі та принципам творення назв фільмів, виокремлено деякі типи заголовків, що відобража-

ють висвітлену в них тему, як-от: назви-імена (*full-name titles*), у яких назва зосереджена на персонажеві фільму; назви-місця (*place titles*); ситуаційні назви (*situation titles*), які позначають певні події; вірусні назви (*brilliant title*), що зображують щось дуже актуальне, але водночас швидкоплинне [9].

На основі окресленої теоретичної бази та укладеного корпусу заголовків українського ігрового кіно, який містить 374 найменування, дібрані з відкритої онлайн-бази українського кінематографа DzygaMDB, створено типологію тематичних груп та підгруп кінозаголовків, яка поєднує лексичний і тематичний підходи, зокрема:

- 1) вітонімна група, що об'єднує найменування, компонентами яких є власні назви живих істот, міфологічних персонажів тощо;
- 2) соціальна група, що містить указівку на соціальну роль або на професійну діяльність людини;
- 3) просторова група, яка охоплює заголовки-позначення місця або простору;
- 4) темпоральна група, що представляє назви з указівкою на часові орієнтири;
- 5) діяльнісна група, до якої належать заголовки, що вказують на дію;
- 6) матеріальна група, що репрезентує назви неживих речей, тобто предметів побуту, об'єктів природи чи космосу;
- 7) абстрактно-ціннісна група, яка містить заголовки-позначення почуттів, понять та інших абстрактних явищ;
- 8) числова група, до якої належать назви фільмів, що містять числові позначення;
- 9) комплексна група, до якої вналежнені заголовки змішаної тематики.

У межах *вітонімної* групи виокремлені тематичні підгрупи, які містять імена, прізвища та прізвиська персонажів («*Поліна і таємниця кіностудії*» Л. Барка, «*Ваня*» О. Артеменко, «*Памфір*» Д. Сухолиткого-Собчука тощо); імена історичних постатей («*Богдан-Зиновій Хмельницький*» М. Мащенко, «*Інший Франко*» І. Висневського та В. Малахова, «*Малевич*» Д. Онищенко тощо); імена міфічних, біблійних, легендарних постатей чи фантастичних істот («*Вій*» О. Степченка, «*Мамай*» О. Саніна, «*Справжній Санта*» М. Мірошніченка тощо).

Соціальна група репрезентована двома підгрупами: найменуваннями професій та видів діяльності людини («*Цензорка*» П. Керекеша, «*Трубач*» А. Матешка, «*Продюсер*» С. Вейна тощо) та назвами, у яких розкриті соціальні ролі, титули чи статуси («*Батько*» О. Кобзаря, «*Тато напрокат*» А. Литвиненка, «*Свінгери*» А. Екіса та ін.).

До просторової групи належать назви-позначення географічних локацій («Буча» С. Тинова, «Дике поле» Я. Лодигіна, «Синевир» О. Альошечкіна та В. Альошечкіна тощо); заголовки, що відображають абстрактний простір («Загублене місто» В. Потруха та «Схід-Захід» Р. Варньє), і найменування, які вказують на напрям у просторі («Біля річки» Е. Нейман та «Під електричними хмарами» О. Германа).

Темпоральна група сформована трьома тематичними підгрупами, які представлені найменуваннями календарних чи історичних подій («Крути 1918» О. Шапарєва та «Іловайськ 2014. Батальйон "Донбас"» І. Тимченка) і найменуваннями з визначеними і невизначеними часовими межами («Найкращі вихідні» В. Климчука, «Одного разу я прокинусь» М. Кондратьєвої та «Січень – Березень» Ю. Речинського).

У межах діяльнійної групи виокремлено заголовки, які позначають дію або процес («Повзе змія» М. Бернадського, «Я працюю на цвинтарі» О. Тараненка, «Побачення у Вегасі» С. Вейна тощо), і назви, що відображають стан, зміну стану чи спосіб дії («Із зав'язаними очима» Т. Дроня та «Політ золотої мушки» І. Кравчишина).

Матеріальна група представлена назвами, які позначають речі, предмети побуту або об'єкти архітектури («Будинок із баиточкою» Є. Нейман, «Ломбард» Л. Левицького, «Генделік» Т. Дударя тощо); заголовками, що маркують представників флори і фауни («Пофарбоване пташеня» В. Маргула, «Сірі бджоли» Д. Мойсєєва, «Перекопиполе» І. Сергієнка тощо), та заголовками, у яких відображені природні, фізичні та космічні явища («Сніг» В. Василєва, «Іній» Ш. Бартаса, «Помаранчеве небо» С. Кірієнка та ін.).

До абстрактно-ціннісної групи вналежені заголовки-почуття, заголовки-стани, заго-

ловки-емоції («Толока» М. Іллєнка, «Деліріум» І. Подольчака, «Щастя моє» С. Лозниці тощо); заголовки, що виражають абстрактні ідеї та поняття («Ілюзія контролю» В. Занковські, «Клондайк» М. Ер Горбач, «Істальгія» Д. Онищенко тощо), та заголовки-продукти творчості людини («Казка про гроші» О. Моргунець-Ісаєнко, «Прикольна казка» Р. Ширмана, «Щедрик» О. Моргунець-Ісаєнко та ін.). Тематична група заголовків із числовими показниками сформована з назв-номерів («8» О. Шапіро та «12» К. Пирожєнка) та назв-кількостей («Дві сестри» Л. Карвовського та «4 дні в травні» А. фон Боріса). До комплексної групи, що репрезентує змішану тематику, належать складні заголовки фільмів, які поєднують два чи більше тематичних компонентів; наприклад, у назві «Мій дідусь – Дід Мороз» С. Шляхтюка синтезовано соціальну роль з іменем казкового персонажа; а кінозаголовок «Снайпер. Білий ворон» М. Бушана складається з двох називних речень, перше з яких репрезентує соціальну тематику, а друге – вітонімну.

Виконане дослідження демонструє кількісний розподіл заголовків за тематичними групами, найбільші за частотністю вжитку є абстрактно-ціннісні (18,7 %) та соціальні групи назв (17,4 %), які нараховують 70 та 65 найменувань відповідно, а найменш чисельною є комплексна (4,5 %) і числова (3 %) тематичні групи, що налічують 17 та 11 заголовків відповідно. Це вказує на те, що сучасний український кінематограф орієнтований передусім на відображення внутрішнього світу людини, її емоційно-ціннісних орієнтирів та соціальних взаємин, які постають ключовими смислотвірними домінантами наративної структури заголовка. Натомість незначна кількість числових і комплексних тематичних груп кінонайменувань свідчить про обмежене використання експериментальних або комбінованих номінацій.

Таблиця 1

Відсоткове співвідношення тематичних груп заголовків українського ігрового кіно

Тематична група	Кількість заголовків	Кількість заголовків (%)
Абстрактно-ціннісна тематична група	70	18,7 %
Соціальна тематична група	65	17,4 %
Діяльнійна тематична група	61	16,3 %
Матеріальна тематична група	59	15,8 %
Вітонімна тематична група	43	11,5 %
Просторова тематична група	26	6,9 %
Темпоральна тематична група	22	5,9 %
Комплексна тематична група	17	4,5 %
Числова тематична група	11	3 %
Загальна кількість досліджених заголовків	374	100%

Висновки. Отже, проведене дослідження дало змогу систематизувати й класифікувати тематичну спрямованість кінозаголовків українських фільмів ХХІ століття. У ході проведеного аналізу виокремлено дев'ять тематичних груп найменувань кінострічок, серед яких найчисельнішими є абстрактно-ціннісна, соціальна та діяльнісна групи, порівняно нечисельними є темпоральна, числова та комплексна групи заголовків. Характерною рисою тематичної організації українських кінозаголовків є символічність

та використання власних назв, що забезпечує їхню естетичну виразність і водночас орієнтацію на широке коло реципієнтів. Така тенденція зумовлена прагненням зберегти баланс між мистецьким та маркетинговим складниками кінозаголовків.

Перспективу наукових пошуків убачаємо в подальшому дослідженні тематичної спрямованості кінозаголовків інших видів кіномистецтва та в компаративному аналізі семантичних груп заголовків різних видів мистецтва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Марцінковська І. Семантико-структурний аналіз заголовків у творчості С. Жадана. *Innovative approaches to solving scientific problems* : матеріали наук.-практ. конф. (Токіо, 16–19 трав. 2023 р.). Токіо, 2023. С. 322–326.
2. Марцінковська І. Лінгвістичний аналіз заголовків у творчості С. Жадана. *Актуальні питання сучасної філології і журналістики* : матеріали Всеукраїнської студентської наукової інтернет-конференції (19 квіт. 2023 р.). Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2023. С. 107–113.
3. Савчук І. С., Стрюк Н. В. Семантичні особливості англomовних журнальних заголовків (на матеріалі видання «National Geographic»). *Вісник студентського наукового товариства Донецького національного університету ім. В. Стуса*. Вінниця, 2020. № 12. С. 261–265.
4. Фізер К. С. Заголовок музичного твору та його функціонування в новітній музиці (на прикладі творчості українських композиторів) : автореф. дис. ...канд. мистецтвознавства : 17.00.03 / Нац. муз. акад. України ім. П. І. Чайковського. Київ, 2019. 17 с.
5. Юлдашева Л. П. Лексико-семантичні особливості заголовків сучасної літератури. *Вісник Донецького національного університету*. Вінниця : ДонНУ ім. Василя Стуса, 2015. № 1–2. С. 327–331.
6. Bumstead K. W. The grammar of movie titles. *American Speech*. 1981. Vol. 56, No. 2. P. 158–159. URL : <https://www.jstor.org/stable/455033> (дата звернення: 15.10.2025).
7. Haidegger I. What's in a Name? The Art of Movie Titling. *Word & Image*. 2015. Vol. 31. P. 425–441.
8. Kolstrup S. The Film Title and its Historical Ancestors or How did we get where we are? *P.O.V. Danish Journal of film studies*. 1996. No. 2 URL : https://pov.imv.au.dk/Issue_02/section_1/artc1B.html (дата звернення: 20.09.2025).
9. Prendergast G. S. Basic attraction: How Movie Titles Work (or don't). URL: <https://www.scriptfly.com/articles/movietitles.shtml> (дата звернення: 26.09.2025).

Дата першого надходження рукопису до видання: 24.10.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 28.11.2025

Дата публікації: 30.12.2025